

9. Перлз Ф. Опыты психологии самопознания (практикум по гештальттерапии). — М.: Гиль-Эстель, 1993. — 240 с.
10. Хломов Д. Русский гештальт // Гештальт-92 / Под ред. Д. Н. Хломова, Н. Б. Долгополова, Н. Б. Кедровой. — М., 1992. — С. 5–9.
11. Bandler R., Grinder D. Neue Wege der Kurzzeit. — Therapie. Paderborn, 1981.
12. Greenberg L. S., Clarke K. M. Differential effectiveness of the two-chair experiment and empathic reflections at a conflict marker // Journal of Counseling Psychology. — 1979. — № 26. — P. 1–8.

Ірина ШЛИКОВА

ЕТИКО-ЕСТЕТИЧНА ОСОБИСТІТЬ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

У статті обґрунтовано необхідність створення універсальної моделі (концепції) особистості майбутнього юриста, означено необхідні завдання для реалізації. Показано, що змістовний компонент спрямованості особистості майбутнього юриста повинен відповідати системі цінностей, яка створює й відображає внутрішню основу відносин громадянина країни з дійсністю.

У свідомості сучасної людини все чіткіше визначається зв'язок між порушенням моралі і права та відбувається розуміння, що кожному злочину передують моральна деградація. Крім того, зростає розуміння того, що відстоювати законність, правопорядок і захищати права громадян здатні лише люди, які є носіями найвищих соціальних цінностей, позитивних рис характеру і необхідних професійних знань, умінь, навичок.

Процес зростання морально-правової свідомості суспільства відображає сучасна наука. В психолого-педагогічній літературі з'являються визначення, які дають характеристики особистості, що вказують на її сутнісні особливості, зокрема «етико-естетичну». Ця характеристика пов'язана з усвідомленням нових соціальних функцій особистості в сучасному світі. Виникнення вказаних функцій має психолого-педагогічне, історичне й морально-правове підґрунтя.

Взаємодія права (в тому числі науки про право), педагогіки, моралі й мистецтва як соціокультурних феноменів створює інтегроване поле, в якому формується особистість майбутніх юристів. Використання поняття «етико-естетична особистість» стосовно юристів є доцільним тоді, коли ми зосереджуємо увагу на формуванні певних характерних рис у майбутніх юристів, які навчаються за напрямком «Правознавство» в українських закладах вищої юридичної освіти.

Це зумовлює появу в педагогіці нових підходів до формування особистості і необхідність скорегувати загальну концепцію людини стосовно вимог часу, щоб визначити, яку людину, яку особистість, а також яку ієрархію загальнолюдських цінностей треба взяти за основу викладачеві вищої школи в процесі підготовки молодих фахівців, і не тільки юристів.

Ми бачимо наукову проблему, яка повинна зацікавити фахівців з педагогіки, у створенні універсальної концепції людини з урахуванням зміни умов життя, що, як уже відзначалося, дозволило б конкретизувати завдання виховання, розвитку й освіти особистості стосовно її морально-естетичного вдосконалення.

Мета статті — обґрунтувати необхідність створення універсальної концепції особистості й визначити необхідні для цього умови.

У руслі вказаної проблеми нами визначені такі завдання:

- вирішення питання про постійне й мінливе в ціннісному ядрі особистості;
- підтвердження існування залежності між змістовною стороною етико-правових, естетичних загальнолюдських цінностей, уявлень про них у свідомості особистості та духовною цінністю особистості;
- визначення змісту поняття «етико-естетична особистість» стосовно юристів;
- обґрунтування вказаного поняття як специфічної характеристики осіб, які задіяні у професійній правовій діяльності.

У педагогічній науці основи гуманно-особистісного підходу закладалися такими видатними педагогами й громадськими діячами, як П. Каптерев, А. Пінкевич, Ю. Бабанський, учителями й громадськими діячами — В. Сухомлинським, Ш. Амонашвілі, В. Шаталовим та ін.

Для них виховний процес — це процес, в якому соціальний досвід переплавляється в кращі, передусім морально-естетичні якості особистості.

Праці відомих українських фахівців з проблем художньо-естетичного й морально-правового виховання школярів, студентів, курсантів, зокрема Т. Агапової, В. Андрущенко, О. Баранова, І. Беха, З. Гіптерс, І. Зязюна, В. Маслової, Н. Миропольської, О. Мороза, Н. Ничкало, О. Олексюк, Г. Падалки, М. Підберезовського, В. Синьова, С. Сисоевої, Г. Шевченко та ін., також присвячені формуванню духовно багаті особистості, носія моральної, правової, естетичної, художньої культури. Усі вказані вище автори досліджують різні шляхи вдосконалення особистості, розмірковують над тим, які якості вона повинна мати, щоб відповідати вимогам сьогодення. «Нове суспільство змінить спосіб життя людини й водночас поставить до неї нові вимоги з погляду внутрішнього розвитку. Фактично воно покличе до життя новий тип особистості — толерантної, відкритої до демократичного спілкування й розвитку в національному й міжнародному вимірі; особистості, яка цінує й розвиває своє й щедро ділиться ним з іншими, яка не приймає насильства, потворних ідеологій, яка понад усе цінує й прагне реалізувати в усіх сферах своєї діяльності людські фундаментальні цінності як незаперечну істину, виплекану історією», — визначає перспективи розвитку особистості в умовах демократії й верховенства права В. Андрущенко [1, 14].

З педагогічної точки зору важливо, щоб особистість була вільною у своєму самовизначенні й самовираженні та мала для цього всі можливості, які можуть досягатися тільки за певних обставин.

Ідея звільнення людини від тиску з боку державної влади, що здавна прагнула контролювати всі сфери життя особистості — від релігійних поглядів, моральних настанов, політичних переконань до особистого життя (цьому багато прикладів і в недавній історії часів існування Радянського Союзу), властива усім прогресивним науковим дослідженням, включаючи філософські, політико-правові й педагогічні. Поняття «особистість» як цілісне утворення, як єдність біологічної бази людини й соціального впливу суспільства вимагає розгляду його з певної точки зору, прийнятої більшістю в певному суспільстві, державі й відповідно до властивих йому атрибутів: форми правління, режиму правління, офіційної ідеології тощо.

У процесі пошуку сфери, де людська особистість могла би розкритися якнайповніше і при цьому якнайменше залежати від держави, мислителі дійшли висновку, що творчість духу, наука та мистецтво дозволяють особистості набути внутрішньої свободи ще до того, як вона набере політико-правових форм. Про це писав видатний український педагог, поет і спеціаліст у галузі естетичного виховання Я. Мамонтов. Він відзначав, що розвиток відносин між державою і громадянином відобразився в трьох основних моментах:

- 1) право держави над громадянином має абсолютний, необмежений характер;
- 2) право держави обмежується правом громадянина на релігійне, політичне та інші форми індивідуального самовизначення;
- 3) право держави над громадянином ставиться у зв'язок з реальною можливістю громадянина на культурний розвій індивідуальності [2, 257].

Думка Я. Мамонтова стосується насамперед права на виховання дітей дорослими, але обґрунтовується це право змістом усього шляху визволення людського духу від тиску держави.

Зроблений сучасним російським філософом А. Огурцовим аналіз існуючих у філософії, філософській і педагогічній антропології підходів до вивчення людини наочно доводить, що будь-які емпіричні дослідження людини припускають філософсько-антропологічну концепцію: «...Різні філософсько-антропологічні концепції людини сходяться в одному — у розумінні людини як відкритої істоти, як істоти, яка постійно й заново визначає себе. Людина — істота, яка не тільки є даною, але даною лише настільки, наскільки вона стає, тому що людина сама себе творить. Тому її дії, розглянуті під кутом зору здійснення (тобто під власне антропологічним кутом зору), виявляються водночас і педагогічно значущими діями. Реалізація людини в її діяльності — це творення особистості у світі культури, що створена людьми в спільних діях та взаємних комунікаціях» [3, 77].

На основі теоретичних досліджень А. Огурцова та інтеграції вирішальних ідей у трактуванні людини, що мають першочергове значення для педагогіки, а також праць І. Канта, Н. Гартмана, М. Бердяєва, М. Бубера, А. Камю, Ж.-П. Сартра, С. Лангера, В. Сухомлинського,

Р. Берссона та інших вчених стало можливим сформулювати концептуальні положення про сутнісну природу людини, що відобразили пошуки, досвід, сподівання педагогічної науки:

- людина — це істота, котра вільно діє та самовизначається, вихована іншими людьми, які також отримали виховання й освіти;
- людська особистість проявляє себе в діяльності, що характеризується здатністю передбачення, співвіднесеністю з цінностями й волею. Результатами цієї діяльності є: мова, мораль, моральність, право, мистецтво, знання й релігія — форми культури й життя, що детерміновані історичними процесами;
- людині властиво формувати власний світ на противагу інертному об'єктивно-речовому світу, наповнюючи його творчістю, любов'ю, символами та ін.;
- людина — це істота духовна; вона є вищою точкою еволюції й вершиною світобудови;
- цінність людського буття визначається тими смислами, що вона сама задає собі, і цінностями, що вона вибудовує у відповідній ієрархії;
- духовно-душевне життя людини зумовлюється єдністю раціонального інтелекту, емоційної та вітальної сфер;
- людина споконвічно є соціокультурною істотою, яка гуманізує себе у вихованні й освіті.

Також не можна не звернути увагу на вже існуючі в сучасній юридичній науці погляди на співвідношення моралі й права. Так, суттєвий вплив на логіку нашого дослідження мали погляди російського дослідника в галузі теорії держави та права О. Полякова:

– «Право є соціальною передумовою існування особистості, особи. У соціальному смислі особою (суб'єктом) може бути лише такий діяч, який має права та обов'язки, тобто знаходиться в просторі правової комунікації»;

– «...усі соціокультурні цінності мають чітко окреслений міжособистісний, комунікативний характер, що відповідає комунікативній природі самого права»;

– «бо в основі будь-яких правових відносин лежать відносини моральні: визнання в інших особах людей, які наділені волею, гідністю й відповідальністю» [4, 304, 317, 350].

Наведені тези дозволяють визначити, що основною ціннісною орієнтацією майбутнього юриста є служіння закону. Збереження, відтворення й розвиток правових відносин і моральних норм в інтересах людини — це мета юридичної діяльності. Водночас особистість розуміє сутнісний смисл більшості правових і моральних цінностей шляхом переживання цінностей естетичних, таких як краса, гармонія й досконалість. Система цінностей створює змістовний компонент спрямованості особистості й відображає внутрішню основу її відносин з дійсністю. У процесі спільної професійної діяльності складаються групові, корпоративні, ціннісні орієнтації, що сприяють згуртуванню колективів.

Відзначимо, що філософсько-правові ціннісні категорії (право, свобода, справедливість), ціннісні категорії етики (добро, гуманність, любов), низка ціннісних категорій естетики (краса, гармонія, прекрасне) зумовлюють появу кожної з них найчастіше на базі існування іншої. Можливо також формування всіх цих цінностей, котрі і відносять до соціальних, бо формуються вони тільки в процесі соціалізації особистості, в сукупності завдяки єдності морально-правової й естетичної свідомості особистості й спеціальній організації виховного процесу студентів-юристів в юридичних ВНЗ.

Певна ієрархія набутих особистістю цінностей визначає її поведінку в соціумі, визначає навіть цінність самого її існування. Таким чином, людство назавжди взяло за основу свого існування виховання й освіти нового покоління, але питання про ідеальну модель особистості, ніби еталонної в системі всіх культур цивілізованих народів, залишається й дотепер відкритим.

Потребують також окремого вивчення механізми впливу на формування морально-правових і естетичних цінностей у студентів-юристів інтерактивних форм навчання, методичних прийомів з художньо-естетичного виховання, педагогічних технологій, спрямованих на розвиток емоційних відчуттів, формування культури почуттів, тощо

У процесі усвідомлення й узагальнення вищенаведених найважливіших для сучасної професійної педагогіки компонентів виховання нами була сформована власна умовна модель людської особистості, яка, на нашу думку, відповідає потребам сьогодення й робить можливим на її базі формувати етико-естетичну особистість майбутніх юристів. Спочатку необхідно

отримати вільну в самовиявленні й самовизначенні, однаково гармонійну в розвитку раціонально-вольової, інтелектуальної, емоційно-почуттєвої, екзистенціально-духовної сфер, потенційовану до вічного пошуку й побудови ієрархії істинних цінностей, детерміновану історично й соціально, підвладну впливу виховання й освіти особистість, а вже потім формувати етико-естетичну особистість — це людина, яка здатна до почуттєвого сприйняття краси і яка на цьому підґрунті буде високі моральні відношення з реаліями навколишнього світу. Відносно особистості юриста вищесказане необхідно доповнити: етико-естетична особистість юриста передбачає відношення до людини й права з позицій краси й добра.

Крім того, наведена модель особистості є водночас відправною й кінцевою точкою нашого дослідження, коли мається на увазі нескінченний у своєму вдосконаленні процес.

Здатність до почуттєвого сприйняття світу, в тому числі його краси, обов'язково має декілька рівнів, що демонструють можливість або неможливість функціонування особистості як етико-естетичної в будь-якій галузі життя, зокрема правовій.

Щоб сформувати таку особистість, викладачі вищої школи мають розробити комплекс навчально-виховних заходів, педагогічних технологій, навчальних програм, які би сприяли активізації внутрішнього потенціалу особистості.

Ситуація, що склалася на сьогодні у сфері ідеології, породжує чимало проблем, пов'язаних з невизначеністю і нерозумінням цілей та шляхів в освіті і професійній підготовці спеціалістів.

Професійній педагогіці необхідно в подальшому зосередитися на винятковій ролі формування художньо-естетичних цінностей у системі соціальних цінностей у процесі розвитку професійної свідомості юристів і працівників правоохоронних органів (як це роблять сучасні дослідники О. Жалинський, С. Сливка, О. Баранов, І. Карпець, О. Колеснікова, М. Підберезовський та ін.).

Таким чином, можемо зробити наступні висновки:

- свобода духу визнається найважливішою умовою розвитку й формування особистості й індивідуальності;
- засвоєння правових норм передбачає первісне засвоєння норм моралі;
- найвищі моральні й правові цінності мають почуттєву основу, що розвивається завдяки відчуттю краси;
- формування етико-естетичної особистості майбутнього юриста передбачає сприйняття всіх, хто задіяні в юридичній діяльності, як носіїв вищих морально-правових та естетичних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть // Вища освіта України. — 2001. — № 1. — С. 11–17.
2. Мамонтов Я. А. Право держави і право дитини. Художньо-дидактичний метод // Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX–XX ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л. Д. Березовська та ін. — К.: Науковий світ, 2003. — 418 с.
3. Огурцов А. Педагогическая антропология: поиски и перспективы // Человек. — 2002. — № 4. — С. 71–86.
4. Поляков А. В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный подход: Курс лекций. — 2-е изд., доп. — СПб.: Юрид. центр «Пресс», 2003. — 845 с.